

Vass Noémi

A PÜNKÖSDIKIRÁLY- ÉS PÜNKÖSDIKIRÁLYNÉ-VÁLASZTÁS GYERGYÓSZÁRHEGYEN. 1947–2019

A jelen tanulmány célja, hogy a gyergyói adatok hiánypótlásával részletes leírást nyújtsak egy püNKÖSDHÖZ kapcsolódó, ma már ritkaságszámba menő, revival-jellegű népszokásról, a gyergyószárhegyi püNKÖSDIKIRÁLY- és püNKÖSDIKIRÁLYNÉ-választásról 1947-től napjainkig. Továbbá fontosnak tartom e népszokás kutatás-történetének és a rávonatkozó történeti adatoknak bemutatását is.

A címben jelzett időintervallumot azzal indoklom, hogy a falu kollektív emlékezetében idáig tudtam visszakövetni a népszokás alakulását, és korábbi időkre vonatkozó írott forrásokkal nem rendelkezünk. A szokásra vonatkozó néprajzi adatok összegyűjtésében interjúalanyaim segítettek, köztük kiváltképp Kolcsár Ágoston búcsúvezető, aki az 1940-es évek végén, pontosabban 1947-ben, 1948-ban és 1949-ben gyermekként részt vett az utolsó három csíksomlyói búcsús zárandoklaton, amelynek keretében a püNKÖSDIKIRÁLY- és püNKÖSDIKIRÁLYNÉ-választásra is sor került. Ezt követően a kommunista diktatúra időszakában a szervezett búcsús zárandoklatok megszűntek.

Interjúalanyaim szerint Gyergyószárhegyen valamikor nem csak egy, hanem két síkon is gyakorolták ezt a népszokást: az egyiket a faluban, kisgyerekek körében rendezték meg, a másik pedig a búcsús út keretében a felnőttek, a fiatalok körében zajlott. 1949 után, amikor nemcsak a búcsújárást, hanem más vallásos jellegű népszokásokat is betiltottak, mindkét szokásváltozat gyakorlása abbamaradt: „1949-be vót az utolsó búcsújárás. [...] met osztán az állami szervek a búcsújárást bétiltották. Többet gyalog búcsúra nem lehetett menni”.¹

Az 1989-es rendszerváltást követően először 1991-ből van tudomásunk a népszokásról, ugyanis ekkor, Kolcsár Ágoston kezdeményezésének köszönhetően, újból elindult a gyergyószárhegyi keresztalja a csíksomlyói búcsúra, és ezzel egybekötve újra kezdetét vette a püNKÖSDI királyok kora is. Ahogy Barabás László is feljegyzi: „Szarhegyen 1990 óta a Csíksomlyóról hazatérő gyalogos búcsús fiatalok közül választanak püNKÖSDI királyt és királynőt a marosfői pihenőhelyen, nagy ceremóniával és jókedvvel”.² A faluban gyakorolt, gyermekek körében megszervezett királynéültes nem volt ilyen szerencsés „túlélő”, ez a szokásforma 1949-ben

1 82 éves férfi, Gyergyószárhegy

2 Barabás 2017. 269.

végleg abbamaradt, és a felnőttek esetében is csak revival-szokásjelenségről beszélhetünk. A fentieknek megfelelően tanulmányom elemző részében az általam hozzáférhető és hozzárendelhető interjúrészek és fényképes adatok alapján a szokásleírást három síkon valósítom meg: ismertetem az 1949 előtti falubeli gyermekváltozatot, a felnőttbúcsús változatot és az újrakezdett búcsús változatot.

Tanulmányom központi kérdései a következők: A pünkösdi népszokás hogyan épült fel az 1940-es években, hogyan élte túl a megszakítás időszakát, és hogyan éledt újjá? Az újjáéledést követően milyen strukturális elemek őrződtek meg, és milyen új elemek épültek be? Ezek hogyan kerültek be, mit szimbolizálnak, és milyen funkcióval rendelkeznek? Végül mindez mit tükröz az adott kultúráról? Milyen műfaji jegyeket visel magán, és hová sorolható be műfajilag?

Módszertan és terepmunka

Az interjúk mellett kutatásom alapjául szolgált tízévnnyi, 2010–2019 közötti saját tereptapasztalat is, melyből az utóbbi három évben a Kolozsvári BBTE néprajz szakos hallgatójaként szakdolgozatom előkészítése érdekében a részt vevő megfigyelés módszerével céltudatos adatgyűjtést végeztem.

A legső fennmaradt képi ábrázolás 1930-ban örökölte meg a gyergyószárhegyi pünkösdi királyt és királynét az *égálja* alatt. További fényképeket már csak 1991-től találtam Kolcsár Ágoston búcsúvezető tulajdonában, de ezek nagyrészt csoportképek, melyek a búcsújárás emlékét őrzik, és különböző helyszíneken készültek, ezért legtöbb helyen nem lehet beazonosítani a pünkösdi királyt és a királynét. De mégis akad néhány olyan köztük, ahol megjelennek a nyakukban vagy fejükön koszorút viselő személyek is. (3. kép) A későbbi évekből a fényképezés egyre szélesebb körben való elterjedésének köszönhetően több nézőpontból, több kéz által készített fényképes dokumentációhoz is hozzájutottam.

Tanulmányom elején fontosnak tartom jelezni, hogy egy élő népszokásról beszélhetünk, melyek természetéből adódik a folyamatos változás, alakulás. Mivel a népszokás bizonyos mértékig szabad, létrejönnek olyan történések is, melyek alkalmas pillanatokban, spontán módon alakulnak ki. Ebből a spontaneitásból, képlekenységből kifolyólag a szokásra vonatkozó általános érvényű megállapításokat nem szándékom megfogalmazni, mert azokat csak nagy vonásokban lehet tenni.³ Ebből kifolyólag ugyanakkor az élő népszokás bemutatását nem merevíthetem ki egyetlen alkalom megfigyelésére, viszont vannak olyan szokáselemek, amelyek az interjúalanyok közlései és a megfigyeléseim alapján is stabilak maradtak. A másik módszertani jellegű probléma az adatközlők képességeihez és ismereteihez kapcsolódik, ugyanis a szokásrendszer múltban történt eseményei csak a nyelv szűrő-

3 Ujváry 1997. 23.

jén keresztül ismerhetők meg. Ezekre a szövegekre nagyfokú szubjektív jellemező, vagyis az interjúszövegekben azok a történetek hangsúlyozódnak leginkább, amelyek az egyén számára fontosabbnak tűnnek.⁴

Gyergyószárhegy az itt álló ferences kolostor és a ferences lelkület révén szorosan kötődik Csíksomlyóhoz. A faluban először 1642-ben jelentek meg a ferencesek Lázár István adományának köszönhetően. Kis megszakítás után végleg letelepedtek itt, amikor ifj. Lázár István csíki főkirálybíró 1664-ben ferences papot kért, majd 1665. jan. 5-én adománylevelet adott ki, melyben visszaadta a ferenceseknek az atya által adományozott kápolnát, házat és telket.⁵ A ferences jelenlétből következik a gyergyószárhegyiek mély vallásgyakorlása, Mária-tisztelete, amely a csíksomlyói zárandoklatban különösen is megmutatkozik.

A pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás szokását, a gyergyószárhegyiek esetében, nem lehet különválasztani a csíksomlyói pünkösdi búcsújárástól, ugyanis a népszokás a gyalogos zárandoklat eseményeként foglal el kiemelt helyet, ezért fontosnak tartom természetes környezetében, a búcsújárás forgatókönyvében belül bemutatni.

Röviden szólva a gyergyószárhegyi gyalogzárandoklat először is különböző egyéni lelki és fizikai előkészületekkel jár. Maga a zárandoklat öt napot vesz igénybe a pünkösdi előtti csütörtöktől pünkösdhétfőig. Ez idő alatt a búcsújárók több mint 120 kilométert tesznek meg a Gyergyószárhegy–Csíksomlyó útvonalon oda-vissza. A gyülekezés rendszerint csütörtök reggel 7 órakor történik, amikor a plébániatemplomban közös szentmisén vesznek részt, majd ezt követően indulnak útnak. Aznap érintik Gyergyószentmiklóst, Tekerőpatakot, Vaslábot, Marosfőt, Csíkszentdomokost, és végül Csíkdánfalván töltik az éjszakát. Másnap, pénteken Csíkdánfalváról indulnak, áthaladnak Csíkmadarason, Csíkrákoson, Madéfalván, Csíkcsicsón, és végül délutánra érnek Csíktaplocára. Még aznap délután kimennek a csíksomlyói kegytemplomba, köszöntik a Szűzanyát, és szentmisén vesznek részt. Ezt követően elindulnak a *Jézus hágójának* nevezett Kis-Somlyó-hegy lábához, ahol Jézus szenvedésére emlékezve elvégzik a keresztutat. Szombaton részt vesznek a csíksomlyói nyeregben tartott búcsús misén, és innen indulnak is hazafelé a már leírt útszakaszon Csíkdánfalváig. Vasárnap, pünkösdi napján reggel korán indulnak, hogy beérjenek Csíkszentdomokosra a reggeli szentmisére. Innen mennek Marosfőre, ahol sor kerül a pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választásra. Marosfőn éjszakáznak, és hétfőn hajnalban indulnak hazafelé. A zárandoklat a plébániatemplomban zajló hálaadó szentmisével zárul.

A Csíksomlyóról való hazatérés után, a pünkösdt követő napokban, sok szélföldi településen újabb búcsúkra kerül sor.⁶ Ez alól Gyergyószárhegy sem kivétel, mert itt is pünkösdi harmadnapján a ferences templom kinti oltáránál meg-

4 Niedermüller 1981. 177–180.

5 P. Benedek 2000. 381.

6 Tánczos 2016. 160.

tartják az úgynevezett *kissomlyói búcsút*, amelyen a gyalogos zarándokok is részt vesznek.

A zarándokmenet jól meghatározott sorrendbe szerveződve halad Csíksomlyó felé, az út során szent cselekedeteket végeznek: a falvakban folyamatosan Mária-énekeket énekelnek, a határban rózsafüzért, litániát imádkoznak, ha temető mellett haladnak el, imádkoznak az elhunytakért. Ezenkívül, ha út menti kereszt vagy templom előtt mennek el, háromszori zászlóhajtással köszöntik ezeket, vagy ha bemennek egy-egy templomba, akkor tiszteletnyújtásként először megke-
rülük azt.

Kutatástörténet

A pünkösdkirály-választás szokását megemlítő első okleveles emlékről Juhász Miklós így számol be: „... Kállay Jánosnak 1528-ból, Kompolhból keletkezett és Báthory Andrásához intézett levelét találjuk, amelyben „rex pynkesthyensis”-nek nevezi Ferdinándot. Kállay Ferdinánd rövid ideig tartó uralmában bizakodva, általánosan ismert szólásként alkalmazza reá ezt a jelzöt, ami arra enged következtetni, hogy ez a népszokás, amelynek jellemzője, hogy benne a királynak rövid ideig tartó uralma van, általánosan elterjedtségnek örvendett akkor hazánkban”.⁷ Sebestyén Gyula adatai szerint az e szokásról szóló legrégebbi adatot Bartholomaeides László Gömör vármegyéről szóló művében találjuk, ahol megemlíti, hogy két községben 1673-ban betiltották a pünkösdkirály-választást. Bél Mátyás 1736-ban kiadott kötetében írja, hogy a Csallóközben a Csütörtök melletti Erzsébeten a pünkösdi búcsú alkalmával pünkösdi királyt választottak. Dugonics András 1788-ban *Etelka* című híres regényében e népszokást pogány kori magyar emlékként szerepeltette.⁸

Ipolyi Arnold nagy szintézisében külön fejezetet találunk a pünkösdi királyról. Ő azt mondja, hogy a szokásban „időszaki, időfordulati ünnepélyt, s itt különösen a nyár megjöttének s tiszteletét látjuk, ebben pedig kitünőleg a nyárnak, mint egy télen győzelmet vett hatalmas és diadalmas királynak vagy királynőnek személyiségét...” fedezhetjük fel.⁹ Továbbá párhuzamokat von a szláv, a cseh, a szerb és a palócoknál fellelhető hasonló szokások között. Csáky János az ugoicsai változatban csak királyválasztásról ír, aki az adott év legjobb katonái közül kerül ki. A király arcát álarc fedi, fején papírkorona, ruhája rendetlen, mellén érdemrendek láthatók. Fegyverzete kard és fókos. Királysága mindössze egy napig tart, lovon vonul végig a falun, és ő az este sorra kerülő bál házigazdája.¹⁰Csáky Elek a So-

7 Juhász 1994. 42–43.

8 Sebestyén 1906. 34.

9 Ipolyi 1929. 53–58.

10 Csáky J. 1895. 226–227.

mogy megyei Lengyeltó környékén végzett kutatásai során megemlíti a pünkösdkirály-választást, mely a templom búcsújának idején zajlott.¹¹

Dömötör Tekla szerint a 16. századi észak-magyarországi zsinati határozatok többször megtiltják, hogy régi szokás szerint királyt válasszanak, táncoljanak pünkösdi napján, valamint már ebben az időben pünkösdi királyság néven illették „az értéktelen, múló hatalmat”. A kutató mindebből kiindulva, a szokás meglétét jóval régebbinek tartja a magyaroknál és a szlovákoknál. A 16–19. századi adatok legtöbbször a verseny keretében választott pünkösdi királyról szólnak. Feltételezése szerint a régi tavaszi lovas és sportjátékokat a pünkösdkirály-választásban éltetik tovább. Feltételezi továbbá, hogy az ilyen jellegű dramatikus szokásokat a honfoglaló magyarok is ismerték, de ezeket a pogány jellegű rítusokat később felváltották a hivatalos egyházi szertartások.¹²

Seemayer Vilmos Tapsony, Gige és Nemespátró somogyi községekben jegyezte fel a pünkösdjárást mint énekes népszokást. Megjegyzi, hogy régi keresztény és pogány hagyományok keveredéséből tevődött össze. Somogy megyének Csákvány–Tótszentpál–Szenyér közti területéről Göncz Ferenc ismertetett egy épen fennmaradt pünkösdlést annak dallamával együtt,¹³ egy másikat pedig Peterdi László közölt Segesdről dallamostul.¹⁴

Szendrey Zsigmond is feltételezi, hogy a kecskeméti húsvéti lóversenyek, a pünkösdi király versenyfutásai és lovaglásai, aztán a székelységben a győztes Konc király szalmabábujának a falu szélétől történő hazavitele s az aratókoszorút vivő legénynek a faluba futása lehetnek az ősi szokás csökevényei.¹⁵ Egy másik közlésében arról számol be, hogy „a tavasz megérkezésének ez az ősi megünneplése ma már szétfoszlott, elhomályosodott, de a megmaradt primitív elemek mégis világosan mutatják, hogy a pünkösdi király és királyné választásának és a faluba való bevezetésének szokása valamikor egybetartozott és hogy vele a termést és szaporodást akarták mágikus szertartásokkal biztosítani”.¹⁶

Viski Károly szerint a pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás tavaszünneplő szokások maradványa. Feljegyzi, hogy a Szigetközben az újonnan felavart legénymesternek vaskoronát adtak, mely a korábbi pünkösdi királyé volt, aki ezt lófuttatásért vagy más versenyben való győzelméért kapta, és egyben ő volt a legénybíró is. Palócföldön a királynak volt királyi pálcája, mellyel büntethetett.

11 Csáky E. 1895. 227–229.

12 Dömötör 1964. 193., 1972. 38–39. „A különböző szokásformák történeti kapcsolata nem világos. A lóversennyel vagy más ügyességi versennyel összekötött s a szomszédos népeknél is jól ismert királyválasztás bizonyára a pogány magyarság valamely régi tavaszi ünnepe helyére lépett. A dunántúli zöld lombokkal beburkolt pünkösdi alakoskodó megjelenése esővarázsló rítus lehetett.” (Dömötör 1972. 39.)

13 Seemayer 1937. 49.

14 Peterdi 1901. 416–417.

15 Szendrey 1940. 353.

16 Szendrey 1941. 180–181.

Ugyanitt a királynét feje felett kifeszített piros kendő alatt kísérték körültáncolva, melyet négy leánytársa tartott.¹⁷

Barna Gábor a szokás halvány nyomait megtalálta Nagyivánban, Tiszaörsön, Tiszafüreden, Tiszaörvényen és Egyeken is, ahol 1920-ig iskoláskorú lányok *mimamáztak* vagy *mimamát* jártak. Debrecenben az 1870-es évekig gyakorolták, 1870–80-tól cigány gyerekek vették át a szokást. Nádudvaron is pünkösdi királyt választottak, amely összekapcsolódott a legényavatás szertartásával. Lóversenyt és ügyességi versenyt (birkózás, tekézés) szerveztek. A győztest este a bálban királlyá avatták. Ugyanő számol be arról, hogy Rakamazon a 19. század közepén még ismert volt a *pünkösdikirály-választás* vagy más néven *királyfutás* szokása. Kocsisok és béresek szokása, akik lóháton és gyalog versenyeztek. Az első a király, a második a kisbíró lett. Ők ketten még egyszer versenyeztek, és ha a kisbíró utolérte a királyt, akkor annak kötelessége volt a társaságot a kocsmában megvendégelni, ha nem érte utol, akkor a királynak annyi bort fizetett, amennyit csak meg tudott inni. „A király egész évben lovát és ökrét nem őrzi, ő csak parancsol, s parancsát a kisbíró hajtja végre.”¹⁸

Sebestyén Gyula ismerteti Jókai Mór közlését, hogy a Dunántúlon pünkösdkor divatban volt lóversenyt tartani, s amelyik legény megnyerte, azt megválasztották pünkösdi királynak. Így ő hivatalos lett minden mulatságba, a kocsmában a község rovására fogyasztott, sőt vesztes társai még a marhát is kötelesek voltak őrizni. Emellett leánytársaik közül is választottak egyet, akit megkoronáztak, és énekszóval hordoztak végig a faluban. „De ez a megrongált szerep ma már nem oly általános, mint akkor lehetett, midőn a »pünkösdi királyság« közmondásaink közé került. Kovács Pál 1794-ben így magyarázza: „rövid ideig tartó karcsú hivatal”. A „pünkösdi király” pedig szerinte a „tragicus rex” fogalmának felel meg.¹⁹ Ugyancsak Jókai Mór az *Egy magyar nábob* című regényének nyolcadik fejezetében a nagykunmadarasi pünkösdikirály- és pünkösdikirályné-választást írja le, melyből szintén kiderül, hogy minden pünkösdi harmadik ünnepén összegyűlnek a környék lovas legényei és versenyt futtatnak egymással. A nyertes lesz a pünkösdi király, aki az elkövetkezendő egy évben kiváltságokat élvezhet: minden mulatságba hivatalos, minden kocsmában ingyen fogyaszthat, lovait más gazdák őrzik, és ha valami kárt okoz, azt a város fizeti helyette.²⁰

Tátrai Zsuzsanna és Karácsony Molnár Erika a szokás két változatát különíti el Magyarországon. Az egyik az Alföldön és Északkelet-Magyarországon ismeretes *pünkösdölés*, mely abból állt, hogy a falut járó leánycsoportok bekérezkednek a házakba, és ott szavalnak, énekelnek, táncolnak. A kutatók három jellegzetes típust különítenek el: 1. a pünkösdi királynő a központi szereplő, aki ruhájával, dí-

17 Viski 1942. 347. 360–361.

18 Barna 1979. 108–109.

19 Sebestyén 1906. 38.

20 Jókai 1980. 194–229.

szeivel kitűnik a többiek közül (Kiskunfélegyháza); 2. a lakodalmas menet analógiájában menyasszony, vőlegény, vőfély, koszorúslány szerepel (Galgahévíz, Szeged); 3. nem választanak megkülönböztetett szereplőket (Borsodszentistván). A második variáns a Dunántúlon élt, ahol *pünkösdkirályné-járás* megnevezéssel illették. Itt a kutatók négy fő mozzanatot állapítottak meg: 1. négy lány a házhoz vezet egy kisebbet, a pünkösdi királynét; 2. a házhoz érve az udvaron vagy az ajtó előtt megállnak, a királyné feje felett kendőt feszítenek ki baldachin módjára vagy betakarják; 3. éneklés közben mozdulatlanul állnak, majd körbejárják a királynét, esetleg táncolnak; 4. termékenységvarázsló mondóka kíséretében felemelik a királynét. Ezenkívül meghatároztak kiegészítő mozzanatokot is, mint a virághintés, a nevetési tilalom, az adománykérés.²¹

Móser Zoltán a vitnyédi pünkösdjáráról ír. A teljes folyamatot részletes leírással közli szövegekkel és utasításokkal, valamint ezeknek fellelhető változatait: Egercsehiben, Tarnamérán, a zoborvidéki Gímesen, a Hont megyei Inámban, Galgahévízen és a muravidéki Bácskában.²² Halász Albert a Lendva-vidéki, mára már feledésbe merült szokást írja le: ahol a királynéjárom ötven voltak, a királyné 4–5 éves fehérbe öltözött lány, a fején díszesebb koszorút viselt, házról házra jártak és a királyné feje felett kendőt tartva énekeltek.²³ Réső Ensel Sándor a pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás szokását Dunántúlon és Nyergesújfaluban jegyzi fel.²⁴ Róheim szerint szoros kapcsolat mutatható ki a pünkösdi királyné megjelenése és a kender között. Vépen, Lengyeltótin, Répcelakon, Kecskeméten, Balatonújlakon, ha nem engedik be az alakoskodókat, akkor leültetik a királynét, így kicsi marad a család kendere.²⁵

Csehországban Pilisen a királyjáték úgy zajlott le, hogy pünkösdhétfőn zöld ágakból kapuformájú kunyhót állítottak fel a falu közepén, itt versenyfutást tartottak, s ha a király veszített, végrehajtottak egy játékos lefejezést, ha nem, még egy évig uralkodhatott.²⁶ A szegedi pünkösddőlés minden szereplőjét lányok alakították. Jászberényben külön fiú- és külön lánycsoport járt, megnevezésük pünkösdi menyasszony és pünkösdi vőlegény. A résztvevők 4-5 éves lányok voltak. Bajorországban lakodalmas menet vonult végig a falun, ahol fiúk alakították a lányokat is. Bitterfeldben nyírfaágból lombosítást készítettek, és ebbe ültették a menyasszonyt.²⁷

Balázs Márton feldolgozta és közölte Ágner Béla kézdivásárhelyi tanár eredményeit, melyben részletesen beszámol a marosszéki, háromszéki és csíki királyválasztásról. Ágner Béla gyűjtése szerint Marosszéken és Háromszéken, Lemhény-

21 Tátrai–Karácsony 1997. 118–119.

22 Móser 1998. 47–85.

23 Halász 1999. 179.

24 Réső 2000. 219–223.

25 Róheim 1990. 301–302.

26 Róheim 1990. 297–298.

27 Róheim 1990. 303–307.

ben pünkösöd vasárnapja délután indultak házról házra társaikhoz, templomba hívogatni őket. A körmenetben 10-12 éves leánykák álltak be, legszebb ruhájukban, szalaggal a hajukban. A templom előtt lányok és fiúk közösen körtáncot jártak. Minden nóta végén a körből kiesett egy fiú vagy egy lány, s mindez kezdődött előlről. Majd bevonultak a templomba, és részt vettek a vecsernyén.²⁸ Székelypetőfalván (Háromszék) fölkoszorúzott jármos szekérbe legényeket fogtak, nyakukba csengettyűket akasztottak, a pünkösdi király a szekérben állt, hangos énekszóval kísérték a leányos házba, ott az asztalon pálinka, bor, kalács, pénz várta őket. A gazdákat kiküldték a házból, s ezalatt előszedtek valamiket a kamrából, bejőve a háziaknak ki kellett váltaniuk a lefoglalt javakat. Ezt jókedvű áldomás követte, majd elvonultak a következő házhoz.²⁹ Csíkdánfalván pünkösdvasárnap délután két legény beöltözött álarcos, nagy szakállú, papírcsákójú, rongyruhas embernek. Az egyiknek pénzgyűjtő zacskója és kampós botja, a másiknak egy korommal teli kannája és kolompjai voltak. Házról házra járva pénzt vagy szénát kértek, s ha nem adtak nekik, a kormos bekormozta a fősvényeket. A menet egy táncos mulatsággal zárult.³⁰

Pozsony Ferenc a szász és a székely szokások párhuzamaira hívja fel a figyelmet. A kutató a belső németeknél szokásban lévő, zöld lombokkal feldíszített mozgó szekéren működő alkalmi színpadot hozza párhuzamba a Kis-Küküllő völgyében fekvő Szépmező szokásával, melynek része volt a határjárás és a csorgóújítás, a legények zöld lombokkal díszített szekéren való vonulása és locsolása, és végül a lakoma. Orbaiszék több székely falujában is megtalálható ez a zöld lombos szekerezés, például Szörccsén, Székelytamásfalván és Székelypetőfalván. A fenyő- vagy nyírfasátor alatt legények voltak, akiket vízzel locsoltak. Itt rendszerint szolgál vagy béreslegény szervezte meg a szokást. Pozsony Ferenc feltételezése szerint szász telepések hozták magukkal az európai legénycsoportosulások elemeit, valamint ezek meghonosításában a szász családoknál gazdaként szolgáló székely legények játszottak nagy szerepet.³¹ Szintén a szászok hatását figyelte meg a Homoródmentén. Homoródszentpéteren és Városfalván a szilveszteri táncmulatság utolsó mozzanata a „papucskirály” megválasztása. Pünkösdkor a Homoródmentén majálist, mezei ünnepeket, vetélkedőjátékokat, kakaslövést szerveznek több faluban.³² Szász városokban a 19. század közepéig elterjedt volt különböző ügyességi versenyek szervezése pünkösöd másod- vagy harmadnapján. Céllövészetet és mezei kút-tisztítást szerveztek Gergelyfáján, Szépmezőn és Balázsfalván is. Dextrádon pünkösöd másodnapján lóverseny keretében választották a pünkösdi királyt. Brassóban

28 Balázs 1942. 48–49. Pozsony 2015. 183–188. Ágner Béla a kézdivásárhelyi róm. kat. főgimnáziumi tanár cikkének eredeti megjelenési helye: *Székely Hírlap*, 1908.

29 Balázs 1942. 49.

30 Balázs 1942. 50.

31 Pozsony 2000. 31–34., uó: 2009. 72.

32 Pozsony 2000. 243–256.

az eseményre pünkösdhétfőn vagy Szent János napján került sor. Gyakorolták Kóhalom környékén, Újegyházán, Szászfehéregyházán, a Hortobágy völgyén, valamint a Szászrégen melletti falvakban, Dextrádon és Vajolán is.³³

Barabás László a sóvidéki királynézással kapcsolatban fennmaradt eredetmondákat mutatja be. A mondák nyomán két lehetséges eredetre vezetnek vissza a szokást. Az egyik szerint a királynézés Jefe bibliai király históriájából származik. A másik monda szerint a királynézást Mária Terézia alakította, és a határőrség felállításával hozza összefüggésbe.³⁴ Sóvidéken a 20. század legvégén élő, gyermekek által gyakorolt szokásként jegyzi le. Megkülönbözteti a sófalvi–parajdi *hesspávázást* és a siklódi *királynézást*, de a helyiek emlékezete szerint a szokás ismert volt Szovátán és Felsősófalván is. A siklódi királynézés reggeltől estig tartott, énekes falubejárásból, királynélopásból, mezei-szabadtéri játékokból, virágszedésből, lakomából és táncból állt.³⁵ Alsósófalváról a visszaemlékezések az első világháború körüli időkből vannak, itt a 12 éves lányok 8–10 fős csoportokban jártak, közülük a legkisebb volt a királynő, nagyobbak a zászlóvivők. Fiú csak egy vett részt, a király, akit lány is alakíthatott. A '90-es évektől sok helyen kisebb-nagyobb sikerekkel megindult az intézményes keretek közti visszatartás és szokásgyakorlás. Alsósófalván, Felsősófalván, Parajdon fesztiválszerű felvonulást tartanak, Siklódon egy ideig az elszármazottak gyerekei éltették, Székelyszenterzsébeten 2008 óta választanak királynőt, és ügyességi próbákat szerveznek.³⁶ Az 1990-es évek elején Barabás László Gyergyóban is fellelte ezt a népszokást. Ugyanő a csíki falvak közül megemlíti Csíkkozmaszt, ahol már 1692-ben egyházközségileg tiltották a szokást, továbbá Csíkszentdomokoson és Csíkmadarason Szent János napjához kapcsolódó *angyalozásban* tűnnek fel hasonló szerepkörű királyok és királynék. A 19. század végén Harmath Lujza tudósít, hogy a nyáradmenti falvakban a gyermekek pünkösdtől egy nappal választottak királyt, aki három napig játékokat rendezett, és mindenben a legjobban teljesített.³⁷

Székely László pünkösdi alakoskodó szokásként jegyzi fel Csíkjenőfalván a legények lóversenye alkalmával megrendezett pünkösdkirály-választást. Az eredményt a legénybíró zászlóval döntötte el. A pünkösdkirályné-választás elhomályosult maradványaként az „angyalozást” nevezi meg, mely abból állt, hogy Keresztelő Szent János napján a leányok angyaloknak öltöztek be, és sorra bementek a házakba, ahol megvendégelték őket. A pünkösdtől másodnap megvendégelésben szerinte a nyár eleji hagyományos lakomákra ismerhetünk. A királyt és királynét társaik egész évben segítik a mezei munkákban. E szokás ismert volt Csíkszentdomokoson és Csíkkarcfalván is, ahol szintén Keresztelő Szent János

33 Pozsony 1997. 178–188., uő: 2006. 101.

34 Barabás 1998. 208–209.

35 Barabás 2000. 183–184.

36 Barabás 2017. 264–269., uő: 1981. 160–169.

37 Harmath 1899. 44–47.

napján (jún. 24.) kisgyermekek angyaloknak, királynak, Keresztelő Szent Jánosnak öltöztek, és házaknál előadták a dramatikus játékot, melyet *angyalozásnak* neveztek.³⁸

A gyergyói adatokat nézve először Tarisznyás Márton tájékoztatott az ünnepek alkalmával szervezendő táncmulatságok szigorú szabályozásáról. Feljegyzéséből tudjuk, hogy az 1643-as évi végzés szerint „eleitől fogva régi időben mindenkor tilalma volt a sátoros innepeken való táncolásnak, királyné asszonyültetésnek, mely pogányoktól maradt szokás ezután is tilalmas [...] Számos kereszténység előtti szokás átvészelt a középkor hosszú századait, köztük a pütkösi királyné-választás, amelynek halvány emlékei még a múlt századi gyergyói hagyományanyagban is felötlenek”.³⁹ Balázs Márton gyűjtésében említi, hogy „Lemhényben s Gyergyósárhegyen a gyermekhad a játék után hosszú sorokban a templomba vonul, s a szentélyben helyezkedik el, egyfelől a fiúk, másfelől a leányok. A templomban a vecsernye kezdetéig [...] az olvasót mondják. Ez a pütkösi vecsernye”.⁴⁰ Csíkdánfalva és Gyergyószentmiklós körül egy olyan pütkösdikirály-járást jegyez fel, ahol a legények kettős sorba állnak, minden két legény vállára egy harmadik áll fel. Elöl megy egy legény egy hatalmas rúddal, az első ebbe kapaszkodik, a többiek pedig az előtte lévő kabátjába. Így járják a falut, közben le-leesnek a nézők vígságára. Közben az „Akkor szép az erdő, mikor zöld...” kezdetű népdalt éneklük.⁴¹

Az 1990-es évek elején Barabás László is fellelte e szokást Gyergyóban. Gyergyóalfaluban élő népszokással találkozott. Azt írja, hogy az idősebbek itt „a májusi királyné asszony ültetés megnevezést használják. A középkorúak ajkán a neve: *kicsi királynézás, kicsi lakodalom* vagy egyszerűen *lakodalom*”.⁴² Egyik megfigyelése szerint (1993. május 30.) pütkösd első napján egy háznál összegyűlnek az abban az évben elsőáldozó gyerekek, kiválasztanak egy menyasszonyt és egy vőlegényt, székely ruhába öltöztetik őket, a lány virágkoszorút és fátylat, a legény kalapján bokrétát visel. A többiek kíséretével, Mária-énekeket énekelve, templomba vonulnak. Áldásban részesülnek, majd lakodalmi énekeket énekelve hazamennek, lakomáznak, s estig játszanak és táncolnak az udvaron.⁴³ A visszaemlékezések alapján a királynéültetést a két világháború között gyakorolták Gyergyóalfaluban, Gyergyósárhegyen és Gyergyócsomafalván is.⁴⁴ E néhány adat szolgál annak emlékéül, hogy a Gyergyói-medence falvaiban a 1940-es években gyakorolták ezt a népszokást. Az adatok között nem találunk részletes szokásleírásokat, a szerzők csak néhány szóban világítanak rá arra, hogy nagyrészt pütkösd napján zajlott a

38 Székely é. n. 44–45, 109–110.

39 Tarisznyás 1982. 238.

40 Balázs 1942. 49.

41 Balázs 1942. 50.

42 Barabás 2000. 188.

43 Barabás 2000. 188.

44 Barabás 2017. 267.

gyermek körében, része volt a pünkösdi vecsernye, a felvonulás, a vidám dalolás, a tánc és a játék.

Összességében jól látható, hogy a pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás mind Magyarországon, mind a környező népek körében igen kedvelt pünkösdi népszokás volt. A szokás megnevezése régióként, sőt falvanként eltérő volt: a Dunántúlon *pünkösdkirályné-járás*, a Sóvidéken *királynézás*, Parajdon *hesspávázás*, Észak-Magyarországon *pünkösödölés*, Jászberényben *pünkösdimenyasszony- és pünkösdivölégény-*, Gyergyóban *királynéültetés* és Csíkban *angyalozás és pünkösdkirály-választás* néven vált ismertté. A szokás idejét tekintve általában pünkösdi vasárnapján kerül rá sor, vagy az azt követő napokon, de a Szent János-napi népszokásokban (pl. angyalozás) is feltűnik a pünkösdi király és királyné szerepköre. A pünkösdi királyság legtöbb településen egy napig tart. Azokon a településeken, ahol a nyertes kiváltságokban is részesül, annak jogai és tisztelete kitart egy évig, a következő királyválasztásig. A résztvevők esetében 16 éves korig lehetett valaki pünkösdi király vagy királyné. Néhol csak leánycapatok vagy csak fiúcsapatok jártak királynézni, de előfordult, hogy párhuzamosan mindkettő, máshol pedig vegyes csapatok is szerveződtek. A szokás minden esetben nyilvános térben zajlik, a falu központi terén vagy a mezőn. Általános jellemzőjük a mezei-szabadtéri játékok, virágszedés, adománygyűjtés, lakoma, tánc, énekes falubejárás, szekeres vagy gyalogos felvonulás, végül az ünnepséget lezáró bál, melynek házigazdája a király. Láthatóan mindenhol kedvelt volt a zöld lombbal, élővirággal, koszorúkkal való díszítés. Ezeknek a növényeknek és kiváltképp a vízzel való lelucsolás rítusának az esztétikai funkcion kívül erős termékenységvarázsló, bőség- és egészségbiztosító funkciója is volt. A látványt továbbá fokozták a díszes vagy fehér öltözetek, a piros kendő és fátyol. A pünkösdi napján megszervezett ügyességi játékok között gyakori volt a bothúzás, a kakaslövés, a lóverseny, a lúdynakszakítás, a futóverseny, a májusi zöld ág és koszorú póznáról való lehúzása, birkózás, tekézés stb. Ezek az ügyességi játékok is megerősítik azt a feltételezést, hogy a pünkösdkirály-választás szokáskomplexumának legfőbb, domináns szokáseleme – a régebbi élő mágikus, tavaszköszöntő, termékenység- és egészségbiztosító funkció mellett – mégis a hősválasztás volt.⁴⁵

A falubeli gyermekek király- és királynéválasztása

Amint már a bevezetőben is említettem, 1949-ig a gyergyószárhegyiek körében két párhuzamos szinten zajlott pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás. A faluban gyakorolt gyermekváltozat jobban hasonlít a szakirodalomból is ismert változatokhoz.

⁴⁵ Pozsony 1997. 186–188.

A mintegy 70 évvel ezelőtti események rekonstruálására csak két narratíva áll rendelkezésemre, melyek egyes pontokon találkoznak, néhol pedig kissé eltérnek egymástól. A két visszaemlékezés eltérései egyrészt valószínűleg abból is adódhatnak, hogy a két interjúalany nem ugyanabban a csoportban járt királynét választani, és a két forgatókönyv másképp volt összeállítva, másrészt pedig az egyéni emlékezés és felejtés is közrejátszhat az információk különbözőségében.

A két narratíva szerint Gyergyószárhegyen tízesenként 20–30 iskoláskorú gyerekek gyűlt össze királynét ültetni, általában osztály- és iskolatársak. Egy privát, alkalmas csűrben „csináltak házi mulatságot”⁴⁶, melybe olykor még hintát is szereltek. Itt előfordultak különböző játékok: hintáztak, ipicsapáztak, táncoltak, csárdást jártak, énekeltek. Az eseményt a szokásban részt vevő gyermekek szülei szervezték meg, nagyrészt olyan szülők, akik nem vettek részt a gyalogos csíksomlyói zarándoklaton. A gyermekek a felnőttek irányításával választották ki maguk közül a királyt és a királynét, s szedtek mezei virágokat, melyekből virágkoszorút csináltak számukra. Öltözet szempontjából „kinek milyen ruhája vót”, olyanban vett részt az ünnepségen.⁴⁷ A mulatságon fogyasztott ételekről is a szülők gondoskodtak: kakast pattantottak, madártejert hoztak, sütemény nem volt. „*Ott kakast pattantottak, téját főztek, esetleg egy két kocka cukrot lehetett vinni a téjába belépőtolni. S akkor ott vót egy régi citora ugye, s akkor valaki tudott citorálni, s az citorált, s mi ott táncoltunk a csűrbe.*”⁴⁸ A zenét citerával biztosították, marosszéki csárdást jártak. Tehát a faluban több csoport is volt, és ezek délután 4 órakor szépen sorba állva, indultak ki a templomba vecsernyére. A királyné és király haladt elöl. Mindez egynapos mulatság volt, amelyre pünkösöd napján került sor.

A pünkösödikirály- és pünkösödikirályné-választás, amint a nevéből is kitűnik, naptári évhez kapcsolódó népszokás.⁴⁹ A szokást napjainkban is, ugyanúgy, mint az 1940-es években, mind a faluban, mind a Csíksomlyóról hazatérőben lévő búcsúsok pünkösödvásárnap délután tartják. A napszak megválasztása nem véletlen, hiszen a vasárnap délelőtti szent idővel szemben, a délután mindig a társas élet eseményeinek engedett teret.⁵⁰ De míg a falubeli változat felölelte a nap nagy részét (reggeltől a délutáni vecsernyéig), addig a búcsújárók mulatsága nem tart(ott) tovább 1–2 óránál.

A királynézás csoportösszetételét a térbeli elhelyezkedés vagy korcsoporthoz való tartozás határozta meg. A szokásban tehát nagyrészt otthon maradt gyermekek és szüleik vettek részt. A szülők töltötték be a szervezői és szokáslevezetői szerepet, továbbá a gyermekek köréből kerültek ki a főszereplők: a király és a királyné. Térhasználat szempontjából jól kitűnik, hogy a falubeli királynézás privát

46 82 éves férfi, Gyergyószárhegy.

47 82 éves férfi, Gyergyószárhegy.

48 75 éves férfi, Gyergyószárhegy.

49 Ujváry 1997. 23., Pozsony 2006. 114. 231.

50 Tötszegi 2009a. 121.

szférában zajló (családi ház, csűr), helyben maradó jellegű népszokás, amely később a nyilvános szférában felvonuló, helyváltoztató népszokássá alakul át.

A növényi elemek mindhárom változatban kiemelt szerepet kapnak. Az elmondottak alapján és a képes dokumentációnak köszönhetően jól látható, hogy az *égálja* használata az 1930-as évekig visszanyúlik. 1950-ig különböző mezei virágokból (margaréta, vörös lóhere stb.) font virágkoszorúk és az *égálja* jelezte a királyi párt. Ezek az elemek ma sem változtak, csak annyiban különböznek, hogy a virágkoszorúkat nem a nyakukba akasztva viselik, hanem mintegy megkoronázva őket, a fejükön hordják. Ez még kiegészült egy csokorral is, amelyet a királyné kap. (4. és 5. kép) A növény természetéből fakadóan ezeket a tárgyakat minden évben újra kell gyártani, ami azt eredményezi, hogy nincs két ugyanolyan virágcsokor, koszorú és *égálja* sem. A növények díszítő funkciója megjelenik a búcsújárás más területein is. Felfedezhetőek a vezérkereszten, a lobogókon, a zarándokok kalapjában, a szekereken és a lovakon is.

A növényből készült szokáskellékek közül talán a legszembetűnőbb az *égálljának* nevezett tárgy, mely három fiatal nyírfaágából készül, melyek fent összekötve sátoralakot formálnak. Az alkalmas faágak kivágása fiatal legények feladata, ugyanakkor ők tartják a király és királyné felett. Használatát illetően a szokás végén aktualizálódik: a menet a választás színhelyétől a marosfői szállásig, majd pünkösd hétfőjén Gyergyószentmiklós végétől a gyergyószárhegyi plébániatemplomig beöltözve, díszmenetben vonul az *égálja* alatt. Végül a hálaadó szentmise után az *égálja* búcsúággként használódik el, tehát szentelménnyé válik.⁵¹ A növények szokásokban betöltött funkciója: a bennük rejlő életerő átadása, az idő manipulálása, végül díszítőfunkciójuk érhető tetten.⁵²

A csíksomlyói búcsúok király- és királynéválasztása

A népszokás másik változata „a búcsúsoké vót”.⁵³ E szokásváltozat leírására a visszaemlékezések és két régi fénykép adnak fogódzókat. E változat jellemzői, amint a szokás neve is mutatja, hogy a búcsújárás forgatókönyvébe ágyazódik, és helyszínenül egy természetbeli pihenőhely szolgál. Résztvevői, szereplői a búcsúok köréből kerülnek ki, jellemző továbbá a növényi kellékek használata, a vidám mulatozás, a játékos hangulat.

Az elérhető legkorábbi, 1930-ból és 1937-ből származó két fényképen feltűnnek különböző rituális tárgyak, és természetesen a népszokás búcsúban részt vevő szereplői. A pap mindkét fényképen miseruhában látható. Az 1930-as fényképről Tánczos Vilmos ezt írja: „A pap mögött a nyírfaágakból font, virágokkal és szent-

51 Verebélyi 2005. 27.

52 Pozsony 2000. 103–105. Üö. 2006. 93. Verebélyi 2005. 31.

53 82 éves férfi, Gyergyószárhegy.

képpel (?) díszített *égálja*, valamint a nagy hármaskereszt lobogója látható főtt pereccel és ugyancsak nyírfaág-díszítéssel.⁵⁴ (1. kép) A másik, 1937-es kép (2. kép) kapcsán pedig megjegyzi, hogy nem lehet pontosan megállapítani, hogy a pap és a ministránsok a búcsúsok csoportját alkották-e, vagy pedig csak a búcsúsok fogadására mentek ki a falu határába. Úgy véli, hogy mivel a pap miseinget és stólat visel, bizonyára misézni készül. Később pedig így ír: „... nyírfaágakkal díszített hármaskereszt nagy keresztlobogója látható, tetején a főtt pereccel, a másik oldalon pedig a meghajlított és korona alakban összefont nyírfaágakból készült *égálja*, amely még Csíksomlyón készült, és amely alatt a gyergyói búcsúsok a papjukat hazakísérték.”⁵⁵

Magam sem tartom kizártnak azt a gondolatot, hogy a pap csak a búcsúsok fogadására ment ki a határba papi öltözetben, de az általam szerzett adatok arra utalnak, hogy bevett szokás volt, hogy a pap is a liturgikus öltözetnek megfelelően s ministránsokkal együtt vett részt a teljes gyalogos zarándoklaton. „A búcsújárást úgy szervezték, hogy a szárhegyi keresztaljával három pap ment.”⁵⁶ Továbbá a lobogón látható főtt pereccel kapcsolatban élt egy olyan szokás, hogy pünkösdkor a faluhoz közel eső csordát hazahajtották, és pünkösöd első napján minden gazda adott egy kalácsot a pásztornak, másodnapján pedig egy kenyeret. A távolabb lévő állatokat nem hajtották haza, hanem a gazdák vitték a havasra a „pünkösdi kalácsot”.⁵⁷ Arra, hogy az *égálja* alatt a papot kísérték volna haza, a gyergyószárhegyi adatok közt nem találunk bizonyítékot. Úgy vélem, a kép itt a pünkösdi király és királyné faluba való bevonulását bizonyítja. (Lásd még: 5. kép)

A frissen kilevelezett „szent fa” rituális bevitelét a faluba szintén ismerik Kínában, a tádzsikoknál és a burjátoknál is, ahol a fa házasságszimbólum.⁵⁸ A zöld ág faluba való behozatala a ritus nyelvén azonos a tavasz behozatalával. Továbbá más tavaszi népszokások (villózás, pünkösödölés) jellegzetes költészetében is megjelenik a „selyemsátor” motívuma, amely alatt a pünkösdi királynőt kísérik.⁵⁹ A leveles zöld fa és az alatta való átbújás vagy vonulás az életet, az évenkénti megújulást, zöld színe pedig a termékenységet, kivirulást jelképezi.⁶⁰ Verebélyi Kincsó szerint a májusfaállítás alapja a tisztelgés, köszöntés lehetett, melyeket régen a tisztségviselő-újjáavasztással kapcsolatos üdvözlések, ünneplő falufeljárások, továbbá némelykor a tavaszi-nyári munkák kezdésénél használtak. Ilyen módon úgynevezett devóciós jelként szolgálnak.⁶¹

54 Tánczos 2016. 83.

55 Tánczos 2016. 82., 81–84.

56 82 éves férfi, Gyergyószárhegy.

57 Sági 1970. 260. (Adatközlő: Sandi Tibor, r. k. 1923, Futásfalva, Háromszék)

58 Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám 1990. 149.

59 Dömötör 1974. 154–161.

60 Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám 1990. 142. 149.

61 Verebélyi 1993. 150., uő: 2005. 34.

Az újraélesztett népszokás

A csíksomlyói búcsújárás újakezdésével, az 1991-es zarándoklat alkalmával a keresztalja vezetőjének javaslatára az egyik út menti pihenőhelyen ismét megválasztották a pünkösdi királyt és királynét. Ezen az első zarándoklaton szám szerint 12-en vettek részt Gyergyószárhegyről. Mivel csak egy nő volt a csoportban, ezért őt választották meg királynénak, és az akkori vezérkeresztet vivő férfit királynak. A nő „herebotikóból”⁶² csinált két koszorút, melyet a nyakukba tettek, búcsúágból égalját készítettek, s az alatt jöttek be a faluba. (3. kép) „Hát elsőbe csak ilyen szerényen ment a dolog csak, no de osztán hova tovább jobban s jobban s jobban...”⁶³ A következő években egyre többen kezdtek részt venni a gyalogzarándoklaton, és a fiatalok számának és érdeklődésének köszönhetően a búcsúvezető rájuk bízta, hogy maguk közül válasszanak pünkösdi királyt és királynét. Két-három évig a népszokást zárt térben rendezték meg, egy marosfői vendéglőben, melynek a tulajdonosa egy güdüci⁶⁴ származású férfi volt, aki vendéglőjében megvendégelte a búcsúsokat, és egyben helyet kínált a szokás gyakorlásának is. „Osztán muzsika is vót, s mán tánc vót s oda kerültünk, hogy szép kicsi esszejovetel, olyan lakadalom forma vót mán olyan vót, hogy táncolt s akkor eladó a menyasszony! S mán a pénzt gyűtötték össze.”⁶⁵ Amikor már a güdüci vendéglős nem folytatta a vállalkozását, a búcsúsok ismét a természetben kezdték el megrendezni a szokást, annak gasztro-nómiai részét pedig a gyergyószárhegyi közbirtokosság vette át.

Napjainkban a szokás gyakorlása egy nyílt marosfői határrészben történik, mely erre a néhány órára közösségi térré alakul át, és ebben a pillanatnyilag felértékelte publikus térben zajlanak az események. A búcsújárók a természeti környezetben ilyenkor kilépnek a szent zarándoklatból. A terek ilyenformán való gyors változtatása lehetséges, ugyanis a mindennapi gyakorlatban a térformák funkcionálisan nem különülnek el élesen egymástól, a tér határai gyorsan átléphetők, így a profán pihenő és ebédelő hely is gyorsan átalakulhat egy szakrális természetiségvárazsló rítus helyszínévé.⁶⁶

Fontos kiemelni, hogy a 2000-es évektől gyakran csatlakoztak magyarországiak is a gyergyószárhegyi keresztaljához, és 2017-től a gyergyóremeteiek is velük együtt zarándokolnak. Túlnyomórészt római katolikusok vesznek részt a népszokásban, de akadnak köztük reformátusok is. Korcsoport szempontjából minden korosztály képviselteti magát, a legfiatalabbaktól az idősekig jelen van mindenki. Nemi hovatartozás szempontjából nők és férfiak egyaránt részt vesznek a szokásban, de aktív résztvevőként nagyobb arányban kapnak szerepet a férfiak. Röviden

62 Réti lóhere vagy vöröslóhere-virág. Lat. *Trifolium pratense*. Rác 2010. 364.

63 82 éves férfi, Gyergyószárhegy.

64 Güdüc közigazgatásilag Gyergyószárhegyhez tartozik.

65 82 éves férfi, Gyergyószárhegy.

66 Pozsony 2006. 109–113.

szólva, a szokás magában foglalja a társadalom minden tagját. Természetesen úgy, ahogy a szokásban szereplő személyek, a szokás résztvevői is minden évben változnak, cserélődnek.

A szokásban betöltendő szerepek: király, királyné, két testőr, egy udvari bolond, 2017 óta egy udvarhölgy, a király és királynét elrablók, a szokást levezető személy és a nép. (4. kép) A jelenlévők között mindenki része a szokásnak, így a nézők és szereplők közt nincs éles határvonal, a szerepek gyorsan felcserélődhetnek, és egyik pillanatról a másikra válhat egy passzív nézőből aktív cselekvő és fordítva. Ennek köszönhetően eleven kapcsolat alakul ki a szereplők között: párbeszéd, közbeszólás, ének, tánc formájában, és így egy közös produkció születik meg.⁶⁷ Ujváry Zoltán szerint azért alakulhat ki ilyen helyzet, mert funkcionális szempontból teljesen mindegy, hogy kik a szereplők, és kik a nézők, hiszen ők együttesen a hagyomány éltetői, és egymás igényeit elégítik ki.⁶⁸

A már fent bemutatott főszereplők mindegyikének egy vagy több tárgyi kellék áll rendelkezésére, amely még jobban kifejezi az illető szerepét. A szokásban aktualizálódó tárgyak: két piros ruha övvel, két virágkoszorú, két kard, egy jogar, rajta nemzeti színű zászlóval és színes szalagokkal, egy puska, egy kincsesláda, benne „vagyon”, virágcsokor, az udvari bolond sapkája és az „égolja”. A szokásban szereplő tárgyak mindegyike csakis kizárólag ez esemény céljából jöttek létre, és csak ezen a két napon aktivizálódnak. A tárgyak összességében és külön-külön is saját jelentésükkel csak ráerősítenek a szokás üzenetére. Az esztendő további felében a kellékek a kinevezett személynél találhatóak. Minden tulajdonosnak feladata egy évig őrizni az illető tárgyat, majd az egy év letelte után azt újra elhozni a királyválasztásra és továbbadni. A tárgyakat már készítésükkor többgenerációs használatra szánták, és tekinthetünk rájuk úgy, mint egyetlen tárgyegyüttesre.

A szokásban aktivizálódnak fából készült tárgyak: egy jogar, két kard, egy puska és egy kincsesládikó. (4. kép) Mindkét kard 92 cm, fenyőfából esztergályozott, festetlen tárgy. Szimbolikusan „a harc, a hatalom, a bátorság, az erő, az igazságosság és a férfiaság jelképe”.⁶⁹ Az egyiket a király kapja, ezzel hajtja végre az előző király az új pár pünkösdi királlyá és királynővé ütését, valamint az új király a testőrök avatását. A másik kardot az egyik testőr kapja meg, akinek ezáltal feladata lesz a királyi pár védelmezése. A tárgyak szokásba való bekerülésüket pontosan nem lehet meghatározni, de feltűnő, hogy az 1995-ös csoportképen már szerepel egy kard.

A jogar szintén fenyőfából esztergályozott, lakozott eszköz, melyen található egy bolti selyemből készült, nemzeti színű zászló, valamint színes szalagok, melyeken a már említett névsorok láthatóak. A jogar is a pünkösdi királyt illeti, hiszen az uralkodók, az uralkodás és a rend jelképe.⁷⁰

67 Ujváry 1997. 29–31., Pozsony 2006. 71–72.

68 Ujváry 1997. 31.

69 Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám 1990. 108.

70 Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám 1990. 104.

A puska szintén fenyőfából esztergályozott, festetlen, puskaalakú tárgy, rajta egy vékony kötél, amely a testhez való rögzítésre szolgál. A lőfegyvereket alakjuk és működésük alapján fallikus jelképként tartják számon.⁷¹ Itt az erő, a bátorság, védelmezés jelképe. A puskát a két testőr közül az egyik kapja meg, akinek ezáltal feladata a királyi pár védelmezése.

A ládikó egy 5×6 cm-es négyzet alakú doboz, melybe el van helyezve a „vagyont”, amely valójában egy aranyszínnel befújt kódarab. Elsősorban női jelkép, de valamilyen titok rejtékhelyeként is szerepelhet. Itt magát a tulajdont jelképezi.⁷² A régi királyi pár adja át az újnak. Feladatuk egy évig őrizni és gyarapítani a vagyont. A tárgy szokásba való bekerülése ugyancsak nem ismert.

A szokás további fontos kellékei a viseletdarabok, mellyel nagyrészt minden dramatikus népszokás rendelkezik, és amelyek által egy még hatásosabb látvány megteremtésére törekednek.⁷³ Az újrakezdést követően, a fényképes dokumentációból következően, a királyi párnak nem volt semmilyen speciális öltözete. Ez megváltozott 2013-ban, amikor a püünkösdi király és királyné a növényi díszítőelemeken kívül egy speciális, kizárólag erre az alkalomra készített ünnepi öltözetet kapott, mely által dekoratívabbakká váltak, a ruhadarabok különös szerepükre hívják fel a figyelmet. A ruhák piros színűek, 140 cm hosszúak, bolti selyemből készültek, és övvel ellátottak. A ruhákat évente csak ezen az alkalmon viselik a résztvevők, akiknek státuszát fejezi ki, státuszkülönbségeket hozva létre. Évenkénti változásuk azt eredményezi, hogy a ruhadarabok viselőiket egy-egy *illékony* szerepbe állítják, azaz a ruhadarab évenként másnak ad hatalmat.⁷⁴ A ruhát felvételétől kezdve a marosfői szálláshelyre való érkezésig, majd hazaérkezéskor Gyergyószentmiklós végéig a Gyergyószárhegyen tartandó hálaadó miséig viselik.

Az ilyen típusú átöltözések etnológiai jelentéseiről írja Mihail Bahtyin: „A népi ünnepi vigadozásnak egyik elmaradhatatlan mozzanata az átöltözés, vagyis a ruházatnak s ezzel az egyén szociális küllemének a megújítása”.⁷⁵ Ezt a szociális életben betöltött szerepváltást érhetjük tetten azon a ponton, amikor a régi király és királyné leveti a királyi ruháját, azaz lemond a királyságról, és rituálisan felöltözteti a másik személyt, azaz átruházza a királyságot az új személyeknek, aki ezzel a szokás ideje alatt egy magasabb társadalmi státusszal rendelkezik. Az átöltözés tehát ebben az esetben státuszemelkedést idéz elő, mely a liminalitás egyik fő típusa. Azonban ez a státusemelkedés csupán egy évig tart, ezért itt a liminalitás másik fő típusa, a státusmegfordítás is tetten érhető. A rítusokban előforduló státusmegfordítások megerősítik a struktúra rendjét, és helyreállítják az egyének közti viszonyokat. Az átöltözés ebben az esetben szimbolizálhatja a misztikus meghalást és

71 Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám 1990. 179–180.

72 Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám 1990. 137.

73 Pozsony 2006. 74.

74 Erről a jelenségről lásd még: Bogatirjov 1985b. 103–107.

75 Bahtyin 1982. 103–104.

újjászületést, melynek következménye, hogy újból megszentelődik a közösségi élet és az egész világmindenség, s mindez alkalmat nyújt az ünneplésre.⁷⁶

A szokásban használt királyi viseletek egyszerre tárgyként és jelként is értelmezhetők. Meglátásom szerint a pütkösi király és királyné ruhája a viseleti típusok közül a szertartásos és az ünnepi viselet típusokba sorolható. Az ünnepi és ünnepélyes funkció fő feladata, hogy jelezze a hétköznapiságtól való eltérést, és kiemelje az illető nap másságát. Ezenkívül esztétikai, szertartásos, táji és társadalmi hovatarozást jelölő funkciói is vannak.⁷⁷ A ruha piros színe miatt bátran következtethetünk a viselet mágikus funkciójára is, mivel ez a szín a rontáselhárítás legelterjedtebb eszköze, ezenkívül erotikus jelentésű. Liturgikus színként a varázslók, papok, uralkodók védelmét hivatott biztosítani.⁷⁸ A kereszténységben a piros szín jelenti a tüzet, a melegséget, a szeretetet, a vért és a vértanúk áldozatát. A magyar népköltészet szimbolikájában a piros, „mint minden népnél, a szerelem és az élet színe”.⁷⁹ Ugyanakkor utalhat a korcsoportra is, ugyanis a piros a fiatalok színe.⁸⁰

A szokásban megjelenik egy harmadik viseletdarab is, egy bohócsapka, mely piros, sárga, kék színekben váltakozó bársonyanyagból készült, helyenként nyúlványok lógnak le róla, melyek apró csörgőkben végződnek. Jelképezi a játékoságot, a vidámságot, a szórakozást, a bolondozást. Az udvari bolondok adják át egymásnak. A viselője szórakoztatja a társaságot.

A szokásban kiemelkedő királyi személyek viseletén kívül, akik a ruha felvételével képviselik az esztétikumot és ünnepélyességet, említésre méltó a zarándokok és a gyergyószárhegyi lakosok viselete is. Azok a lakosok, akik csak ebből az alkalmából jönnek ki és kapcsolódnak be a történésekbe, az eseményen szintén ünnepi, vasárnapi öltözetben jelennek meg. Ezzel szemben a zarándokok viseletében leginkább a gyakorlati funkció érvényesül, azaz a hosszú gyaloglásra felkészülve inkább kényelmesebb, hétköznapiabb öltözetben szerepelnek.

A szokást levezető személy Kolcsár Endre szárhegyi lakos, aki egyben a falu búcsúvezetője is. Ő az, aki jól ismeri a szokás forogatókönyvét, kódrendszerét és szabályait. Az ő feladata a játék pontos lebonyolítása: játékra szólítja fel a jelenlévőket, s ha nincs javaslat, ő választja ki a főszereplőket is. Vezetői sikere képességének és tapasztalatainak köszönhető.⁸¹ A szokást levezető személyek között megfigyelhető az egy családon belüli hagyományozódás is, ugyanis három generációra visszamenően kimutatható, hogy a Kolcsár család férfi tagjai voltak a búcsújárás és a hozzákapcsolódó pütkösdikirály- és pütkösdikirályné-választás szokásának

76 Eliade 1999. 41–43.

77 Bogatirjov 1985a. 81–90, 1985b. 93–102.

78 Tánczos 2006. 270.

79 Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám 1990. 205–206.

80 Tótszegi 2009b. 144.

81 Pozsony 2006. 67., Ujváry 1997. 24–27.

kezdeményezői, vezetői és lebonyolítói. Kolcsár Ágoston elmondása szerint ő gyermekként leste el mindennek a módját a nagyapjától, és unokaöccsének, Kolcsár Endrének adta át tudását, aki jelenleg a keresztalja vezetője. *„Úgy nőtt belé ő az életbe, mint én, ahogy belénöttem boldogult nagyapámmal. Én, ahogy akkor megláttam tőle, hogy s mint minden, ugye, három alkalommal el vele a búcsúra. Amit én megtanultam tőle, azt úgy vittem tovább, megkezdtem, s vittem tovább.”*⁸² A vezető személyével kapcsolatos elvárások: jó énekhang, a katolikus és kiváltképp a Mária-énekek ismerete. Továbbá elvárják tőle, hogy legyen jó előimádkozó, és hogy legyen tekintélye, mindenki hallgasson a szavára.

A gyergyói szokáseseményhez nem kötődnek írott rítusszövegek, ennek ellenére érvényesül az úgynevezett rituális beszéd, mivel a szokásesemény szerkezetében pontosan meg van határozva a beköszönés, az elköszönés és az adományok megköszönésének formája.⁸³ A szokásesemény akkor veszi kezdetét, amikor a búcsúvezető egy kiválasztott helyre kiállva összehívja a jelenlévőket, és bejelenti a szokás kezdetét, rövid tájékoztatást ad a szereplőkről, és ismerteti a szokás szabályait. Funkciója megegyezik az antik játékok prologusáéval, tehát célja a figyelemfelkeltés és a szereplők ismertetése:⁸⁴ *„Ismét eltelt egy év, eljött pütkösdi napja, pütkösdi királynőt s királyt választunk, ami úgy szokott történni, hogy a csíksomlyói zarándokok, gyalogos zarándokok közül válasszunk, olyan embert és legalábbes királynőt, aki legalább hatszor vót gyalog.”*⁸⁵

Ezt követi az elszámoltatás, azaz a vezető felkéri az előző évi pütkösdi királyt, hogy számoljon be arról, hogy mit tett a királyságért az elmúlt egy évben. A király beszédében igyekszik szónoki hangvételben vicces megjegyzéseket tenni, így félig komolyan, félig viccesen előadhatja kitalált vagy valós megvalósításait. *„Kedves híveim nagy a probléma: a testöröm lerobbant. Az asszony elhagyott, Pestre ment, én elmentem Szekszárdra, most látom másodszer. Nagyon készültünk erre az alkalomra, a ránk bízott pénzekkel nagyon jól bántunk, semmi nem maradt. (kacagás) A törzstőke megmaradt. [...] Két dolgot szerveztünk meg: Csíksomlyó és Szárhegy távollága nem nőtt és nem csökkent, az egy állandóság. A másik pedig angol tudósokkal megvizsgáltattuk, hogy milyen neműek a fűk, meg a fák, meg a virágok. Aztán kiderült, hogy a fű, a fa, meg a virág az nő!”* (taps, kacagás)⁸⁶

A király bármilyen szép dolgokat is mondjon, a nép kegyetlenül leszavazza, és új királyt és királynét követelnek helyettük. A vezető ekkor kérdezi meg, hogy ki legyen az új király s királyné. Ha nem érkezik a tömegeből egyértelmű felelet, akkor ő maga javasol valakit. A nép beleegyezését ujjongó tappsal fejezi ki. A szokásban

82 82 éves férfi, Gyergyószárhegy.

83 Pozsony 2006. 73.

84 Ujváry 1997. 34.

85 Részlet a 2017-es királyné-választásból: a búcsúvezető szövege.

86 Részlet a 2017-es gyergyószárhegyi pütkösdi király- és pütkösdi királyné-választás szövegéből.

fontos a titoktartás, azaz a rítus ezen pontjáig a kiszemelt új királyi pár nem sejteti megválasztását.⁸⁷ A király és királyné ekkor veti le piros ruháját, és adja át minden más kellekkel együtt az új választottaknak. Átruházva minden hatalmat, végül élő virágkoszorúval megkoronázza, és a karddal királlyá és királynővé üti őket, miközben teljesen szabadon, saját tudása szerint rituális szöveget mond: „Kedves királyom a hagyományokat, székelységet terjeszd, és vigyázz, hogy jó sokáig járassunk ide, a híveket mindenképpen elébb helyezd, a többit meg tudod” (itt három kardmozdulattal királlyá üti őket).⁸⁸ Innentől kezdve a hatalom az új király és királyné kezében van, akiknek első dolguk, hogy testőröket válasszanak maguknak. A testőrök felavatása immár az új király dolga, aki arra esketi fel őket, hogy életük árán is megvédjék a királyt és a királynét. Majd udvari bolondot választanak, akinek bolondozása a jókedvet még tovább fokozza. 2017-től egy udvarhölgyet is választhat a királyné.

A fenti példák jól szemléltetik, hogy a szokáseseményben, ugyanúgy, mint a színjátékszerű szokásokban, nagy teret engednek az improvizációnak.⁸⁹ Itt teljesen a jelen lévő személyek és a kialakuló helyzetek alakítják a történéseket és a szövegek korpuszokat. Mindenki improvizál, és a lényeg, hogy minél humorosabbra vegyék a dolgot: „Csak főből. Mindenki főből, amit tud. [...] Osztán az ilyen bohócságokat pláne, hogy amiután Endre akkorát nőtt, éntőlem, amit tanult, tanult, aztán ő rengeteg sokat tud mondani, osztán ő intézkedett, ő, mondta, a szövegeket intézi. [...] Osztán ott ki mit tudott mondani, ilyen-olyan mondókákat, vicceket, elmondtak ilyent-olyant. [...] Osztán így itt az a lényeg, hogy itt dumálni kell, no, királynéülteéseken, nem összekötött, hogy mit kell mondani, semmit se kell megválasztani, meg kell csinálni, el kell rendezni. [...] Vígóság, no, hát a lényeg az, hogy vígóság, vigadni kellett”.⁹⁰ A spontán szövegek esetenként utalásokat tesznek a közösségben fellelhető apró konfliktusokra, kibeszéletlen esetekre, melyet ebben az elszabadult pillanatban szóvá tehetnek a közösség előtt. Ilyenformán a szokást a szokásperformancia is jellemzi, ami arra utal, hogy a szokásrendszer elemei közül csak az aktuális szituációnak megfelelő elemeket alkalmazzák.⁹¹

Miután minden szereplőt megválasztottak, felcsendül a zene, és elkezdődik a menyasszonyi tánc. Eközben a vezető szájából ismételt elhangzik a hangos felkiáltás: „Eladó a menyasszony! Eladó a vőlegény! Nagy tapsot az új király s királynének!” A tánc alatt természetesen szabad a lopás is. Ha sikerül ellopni a királynét vagy a királyt, akkor visszaszerzéséért a testőrök különböző próbákat kell kiállni-

87 Victor Turner példái között is szerepel egy „gaboni királyválasztás” leírása, ahol ugyancsak fontos, hogy az új király ne tudjon az őt érő jó szerencséről, így a közösség tagjai az utolsó pillanatig teljes titokban tartják. (Turner 2002. 180–182. 184–191.)

88 Részlet a 2017-es királyválasztás szövegéből.

89 Pozsony 2006. 74.

90 82 éves férfi, Gyergyószárhegy.

91 Niedermüller 1981. 191.

uk, melyeket az elrabló személyek szabnak ki. A próba teljesítésével visszaáll a rend, újra folytatódhat a zene és a tánc. A hangszeres zenét biztosító zenészek sora minden évben változó. A szokásban helyet kapó éneklés és hangszeres zene fő funkciója a szórakoztatás, a csoportidentitás erősítése.⁹²

Ebben az ünnepi hangulatban egy személy körbejár egy színes szalaggal és egy írószerrel, melyre minden gyalogos zarándok felírja a nevét, amelyet aztán a jogarra erősítenek. Ez az egyetlen szembetűnő, kézzel írott szöveg, mely rituális cselekedetként a jogarral együtt 2012-ben épült be a hagyományba. Ezt a tárgyat az előző évi pünkösdi király és királyné készítette a menyasszonytáncból összegyűjtött pénzből. Azóta minden évben ilyenformán jegyzik fel a zarándoklaton résztvevők neveit.⁹³ Fontos megjegyezni, hogy a szalagokra csak a gyalogosok nevei és az évszám kerül fel, és hogy ezek a tárgyak egyediek, mivel minden évben új készül. Ez esetben a kézjeggyel ellátott szalagok rögzítik az eseményben betöltött szertartásos szerepet, valamint a kollektív identitást és a csoporthoz való tartozást fejezik ki.⁹⁴

A szalagok részletesebb átnézése során feltűntek számomra a különböző írásmódok. Megjelennek rajtuk arab kisbetűk, arab nagybetűk, székely-magyar rovásírás, aláírás, és feltűnő a monogramok használata is. A szalagok datálása jelöli a szöveg keletkezésének idejét, valamint kiemeli keletkezésének kontextusát, és aktualitását szolgálja.⁹⁵ A datálás és a gyalogzarándoklaton való részvétel név szerinti számontartása azzal az újabban beépülő szabállyal is összefügg, miszerint csak olyan személyt lehet megválasztani pünkösdi királynak és királynénak, aki legalább hatszor megjárta gyalog a csíksomlyói zarándoklatot. Ilyen szempontból a szalagok fontosak az emlékezet kihelyezése, őrzése céljából is. Láthatjuk tehát, hogy az írás szoros kapcsolatba kerül az emlékezettel, az emlékéllítással, ugyanis az esemény írással való megörökítését az emlékezet áthagyományozódásának szándéka motiválja.⁹⁶

A szokás vége felé közeledve, a zenészek kíséretével gyergyói népdalok, katonadalok csendülnek fel: *Két út áll előttem...*, *Epret, málnát szedtem a zöld erdőbe...*, *Gyéren vettem a kenderem...*, *Eszenyőben megérett a sáté...*, *Kerek a káposzta...*, *Kivicses, kavicsos...*, *Este, este, sej, este akar lenni...*, *Csillagok, csillagok szépen ragyogjatok...*, *Ez a vonat most van indulóba...*, *A gyergyói vasútállomáson...*, *Apró pici tolla van...*, stb. A népdalok között tehát megtalálhatók a szerelmes, a víg és a katonadalok is. Nagyrészt a körben álló férfiak énekelnek, de mások is bekapcsolódnak, és tánca is sor kerül.

92 Pozsony 2006. 75.

93 25 éves nő elmondása alapján, Gyergyószárhegy. A menyasszonytáncból összegyűjtött pénzből ezenkívül vettek cukorkát, amelyet a királyné hazafelé osztogatott az embereknek, valamint otthon ún. *csendes misét* végeztek a zarándokokért.

94 Keszeg 2008. 141.

95 Keszeg 2008. 145.

96 Keszeg 2008. 140.

Amikor végetér a multság, a zárandokok ismét felsorakoznak a búcsús menet rendje szerint, és így vonulnak be Marosfőre, ahol aznap este megszállnak. A pünkösdi király és királyné az „*égolja*” alatt vonul. (5. kép)

Ha a térstruktúrát a cselekmény előkészítésénél, lezajlásánál és befejezésénél vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a cselekmény kezdetével szociopetális (közeledő), és végeztével szociofugális (eltávolodó) térstruktúra rajzolódik ki.⁹⁷ A népszokásban tehát az az általános közelítés és távolodás zajlik, mely a közösségi ünnepeken mutatkozik meg. A térhasználat jellegét tekintve a népszokást különös kettősség jellemzi. A fő történéssorozat helyhez kötött, sőt mágikus közben zajló, így előtérbe kerül a színjátás.⁹⁸ Másrészt, amint újra elindul a zárandoklat, a térhasználat rögtön helyváltoztatóvá, felvonulóvá válik. A térhasználat centrumát vagy periférikus hatását a privát és nyilvános terek váltakozása adja, mely alapján a búcsúkirályné-választás két szempontból is értelmezhető. Egy kívülálló szempontjából a határ egyértelműen perifériának számít, így az út mellett zajló népszokás számára egyértelműen perifériának minősül. De a gyergyószárhegyiek és a zárandokok számára ez a hely hangsúlyosan központi helynek számít, mely első-sorban pihenőhelyül, találkozóhelyül, ebédlőhelyül és szokáskörnyezetül is szolgál.

Műfaji jellemzők

Kutatásom során arra lettem figyelmes, hogy ez a népszokás több más népszokással is hasonlóságot mutat, például a legényavatással, a népi színjátékkal, a lakodalommal, általában a középkori ember karneváli világszemléletével. A továbbiakban röviden ezt igyekszem példázni.

Több kutató a pünkösdikirály- és pünkösdikirályné-választást a legényavatás rítusával hozza összefüggésbe, azaz azokkal a szokáseseményekkel, amelyeknek rendszerint nagyobb ünnepek adtak alkalmat, valamint általa a beavatott a társadalom teljes jogú tagjává vált.⁹⁹ Pozsony Ferenc szerint szász telepések hozták magukkal Erdélybe a germánoknál is működő archaikus, európai legénycsoportosulások elemeit, ahol a szokásokban való mágikus cselekedetek elvégzése jellegzetesen a legénycsoportok feladata közé tartozott.¹⁰⁰ Ez a megállapítás esetünkben is tetten érhető, mivel – ha megfigyeljük – a szokásban minden mágikus cselekedetet férfiak végeznek. Egészen onnan kiindulva, hogy férfiszemély a szokás levezetője, a király, a két testőr, az udvari bolond, és férfiak az *égoljatartók* és általában a királyt elrabló személyek is. Női szerepek sokáig csupán a királynő szerepe volt fenn-tartva.

97 Niedermüller 1981. 187.

98 Ujváry 1997. 18.

99 Tárkány 1981. 165.

100 Pozsony 2009. 72.

A népszokás ünnepi jellemvonása már a szokás idejében tetten érhető. Az új királyi pár megválasztása örömteli esemény, melyben felcsillan a jobb jövő reménye, és életigenlésre ad lehetőséget. Ez az esemény tehát erős közösségteremtő funkcióval bír, mely megmutatkozik a zarándokok számában, valamint a közösségvállalás szimbolikus gesztusaiban is: közös étkezés, italozás, tánc, éneklés, nevetés, jelvény- és térhasználat. A szokásban részt vevő gyerekek jelenlétükkel befolyásolják a történéseket, valamint az ünnep alkalmat nyújt számukra a közösségben és a helyi rítusokban való szocializálódásra. A szereplők felállításában megfigyelhető egy hierarchikus szerkezet is, melynek csúcsán a király és királyné áll, őket szolgálják elsősorban a testőrök, az udvarhölgy és az udvari bolond, s végül minden alattvaló. Az ünnephez kapcsolódik egy sajátos pozitív tartalmú cselekvéssor (invitálás, elszámoltatás, lemondás stb.), kellékrendszer (tárgyi kellékek, viseletek stb.), egyéb rituális elemek (szövegek, zene, tánc, sajátos térhasználat stb.).¹⁰¹ Az ünneplés során, kiemelkedve a mindennapok folyásából, alkalom adódik megélni a szabadságot, a bőséget, az újjászületést, a szimbólumok örömteli használatát, a közösséghez tartozás érzését.

A gyergyószárhegyiek király- és királynéválasztása 1990 óta a szokások és a rítusok stílusjegyeinek megfelelően évről évre pünkösdp napján ismétlődik. A népszokás hagyományává válása Kolcsár Ágostonnak köszönhető. A rítus levezetéséhez kapcsolódó vezetői tudás és tekintély szintén a Kolcsár családon belül hagyományozódott nagyapáról unokára, majd az ő unokaöccsére. A hagyományozódás folyamata a kellékrendszerre is érvényes, amelyet a tulajdonosok évről évre megőriznek, majd átadják a soron következő királyi párnak, akik szintén kötelesek egy évig őrizni ezeket a tárgyakat.

A résztvevők minden rítusban és népszokásban valamilyen mértékben szerepekkel azonosulnak. A cselekvések merevek, jól meghatározott sorrendben követik egymást, valamint szimbolikusak (testőrré ütés), és általuk jól kirajzolódnak a társadalmi viszonyok is. A szokás eszközkészlete esztétikus (piros ruhák), szimbolikus (kard), valamint nyitott az új elemek befogadására, bizonyítja ezt az utóbbi időben megsokasodó újabb kellékek beépülése is (ruha, jogar és szalagok).¹⁰²

A folklorisztika a lakodalmat a színjátékszerű szokások kategóriájába is sorolja.¹⁰³ Ha párhuzamot vonnánk a lakodalom és a bemutatott népszokás szereplői között, akkor a menyasszonynak és a vőlegénynek megfeleltethető a pünkösdi király és királyné, a gazda szerepének a búcsúvezető, a koszorúslánynak az udvarhölgy, a testőröknek a násznagyok, a tréfás embernek az udvari bolond és a vendégeknek a gyergyószárhegyi résztvevők. Az elmondások szerint a szokás már az újragezdést követő tizedik alkalommal kezdett lakodalmassá jelleget öltetni, amelyben sűrűn visszaköszönnek a székelgyföldi lakodalmakból kölcsönzött cselekvések:

101 Tánzos 2016. 24., Verebélyi 2004. 16–17., Bahtyin 1982. 14.

102 Verebélyi 2010. 25–26.

103 Balázs 2014. 241–268.

a menyasszonyi tánc, a vőlegény- és menyasszonylopás, játékok és felkiáltások: „*Eladó a menyasszony!*” A lakodalom rituális eszközei közé tartozik az étel, az ital, a zene, a tánc, a díszes ruhák, a játékok is, melyek mind-mind vidámságot sugároznak, és hozzájárulnak a kollektív jó hangulat megteremtéséhez.¹⁰⁴ A királyi ruha színe azért is érdekes, mert Székelyföldön a kontyolás után régen az újaszszony piros táncruhába öltözött.¹⁰⁵

A magyar szakirodalom azokat a népszokásokat sorolja a dramatikus népszokások közé, melyek a színháték felé közelítenek, de részei egy-egy ünnepi alkalomnak, évszakhoz vagy naptári ünnephez kapcsolódó szokáskörnek. A pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás is dramatikusnak mondható, mivel helyenként a színhátéki elemek hangsúlyosabbak (például a király elszámoltatása), és a népszokás elsődleges funkciója a játék, ahol (átöltözéssel) szerepekkel kell azonosulni.¹⁰⁶

A szokás továbbá magában hordozza a népi színhátékok vonásait is, hiszen benne elmosódik a nézőtér és színpad közti határ.¹⁰⁷ A szereplőknek nagy lehetőségük van az improvizációra, sem a rituális szövegmondás, sem a játék nem kötött. A cselekvéseket a tradíció határozza meg, amelybe a játékos beleszületik, és így mindig a közönséghez igazítják, spontánul, a helyzetnek megfelelően variálják a szerepjátszást. Sűrűn előfordul a szerepek felcserélődése, valamint a szerepek valós és játékbéli keveredése is. Továbbá saját színre lépésének funkcióját a szereplő a játéktérben való megjelenésekor ugyanúgy egy-egy rövid beszédben indokolja meg, mint az antik népi játékok darabjaiban.¹⁰⁸ A népszokás szabad teret nyújt a szereplő komédiakedvének, melyben a fordulatokat a szereplők alakítják.¹⁰⁹ A színháték továbbá lehetőséget ad a spontán játéokra, a szerepazonosulásokra, a szerepcserékre, a szabad térhasználatra, az ünneplésre: zenére, táncra és így a közösségi együttlétre.

A pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás szokása hasonlóságot mutat a középkori karneváli világbé szemléletével is. Mihail Bahtyin szerint a középkori ember életében szinte minden egyházi ünnepnek volt népi, komikus változata. Karneváli hangulat hatotta át a búcsúkat, gazdasági ünnepeket, misztériumjátékokat, bolondjátékokat, állami és hétköznapi ceremóniákat, kisebb lakomákat, ahol „kacagó” királyt és királynét választottak.¹¹⁰

A szokás menetében semmire nem kényszerítenek, és semmiért sem könyörögnek, itt mindenki örömmel és önként csatlakozik a játékba, mint ahogy a karnevált is mindannyian élék, és nem nézik. A karnevál sem osztja fel a résztvevőket

104 Balázs 2014. 270–287.

105 Gazda 1998. 54.

106 Ujváry 1997. 10–15.

107 Pozsony 2006. 71–72.

108 Ujváry 1997. 18–34. Lásd még: Dégh 1939. 78.

109 Dégh 1939. 88–89.

110 Bahtyin 1982. 9. 122.

előadókra és nézőkre, nincsenek térben jól kijelölt határai, tehát nem lehet kilépni belőle. A marosfői pihenőhelyen és onnan továbbhaladva a résztvevők bármikor azonosulhatnak a kijelölt szerepekkel. A karnevál alatt felfüggesztődik minden hierarchikus társadalmi rend, kiváltságok, tilalmak és normák. Ebből kifolyólag a résztvevők között egy különös „vásári beszéd mód” alakult ki, mely a nyílt és a szabad beszédstílusban nyilvánult meg. A népszokás alatt mindez kevés különbséggel érhető tetten, ugyanis létezik egy bizonyos társadalmi hierarchia, amely a játék ideje alatt a királyi párral és alattvalóival szemben érvényesül. De ez nem akadályozza meg a jelenlévőket abban, hogy az a bizonyos „vásári beszéd mód” aktivizálódhasson. Úgy, ahogy a középkorban a kor világképének megingathatatlanságával ellentétben az ilyen játékokban épp a viszonylagosság és a változékonyság volt tetten érhető, itt szintén az instabilitás és a szerepek gyors váltakozása mutatkozik meg: aki az egyik pillanatban még király, lemondatása után ismét a nép sorába tartozik.¹¹¹

A szokást egy különös vidám hangulat és a folytonos nevetés járja át, mely a karneváli szertartások elengedhetetlen tartozéka, sőt szervezőelve. A népszokásban nevetést váltanak ki a vicces, olykor enyhe gúnnnyal keveredő megszólalások, melyek leginkább a figyelem középpontjában lévő személyekre irányulnak, vagy a valós életből merített, igaz történetek, melyeket a közösség tagjai hallgatólagosan jól ismernek. Emellett helyet kapnak a tréfás cselekedetek, például a testőrök által végzett büntetések, melyek a hangulat emelését szolgálják. A középkor nevetéskultúrájából a bohócok, bolondok ugyanúgy jellegzetes alakok, mint az itt feltűnő szokásban. Ők a karneváli szellem mindennapos hordozói, ők mindig és mindennütt egy különleges, egyszerre reális és ideális életformát közvetítenek. A szokásban az udvari bolond az, aki bohókás mozdulataival (ugrálás, bukfencezés), humoros megjegyzéseivel és állandó jókedvével neveteti meg a résztvevőket.

Összegzés

Tanulmányomban azt vizsgáltam, hogy a gyergyószárhegyi pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás népszokása hogyan élt az 1940-es évek végén, majd milyen strukturális alapra épült vissza 1990-ben, és hogy ez napjainkig hogyan alakult át. Céloom tehát egy revival-népszokás leírása és változásának végigkövetése volt. A szokás túlélésében és hagyományozódásában kulcsfontosságú szerepe volt Kolcsár Ágoston gyergyószárhegyi búcsúvezetőnek, aki a rendszerváltás után gyermekkori emlékei alapján elsőként kezdeményezte a csíksomlyói gyalogos búcsús zárandoklatot, és vele együtt a pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás szokását is felújította.

¹¹¹ Bahtyin 1982. 11–16, 104.

Kutatásom során kitűnt, hogy 1950 előtt Gyergyószárhegyen a pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás két párhuzamos szálon haladt, melyek eltérő struktúrával és forgatókönyvvel rendelkeztek. Ezeket leginkább narratívákból és fényképes dokumentációkból sikerült némileg rekonstruálni. Az első egy egész napos népszokás, amely a kisgyermekek körében a falu publikus és privát tereiben zajlott több helyszínen és csoportban. A második változat a zárandokok körében, egy alkalmas nyílt pihenőhelyen rendeződött meg, amelyben leginkább fiatalok és felnőttek vettek részt. A szokásnak ez a két párhuzamos változata 1949-ig élt a faluban. Ezt egy hosszú tiltási időszak (1950–1990) követi. A rendszerváltás utáni újjáéledési szakasz egy harmadik szokásváltozatot eredményezett, amely ma is változásokon megy keresztül. A napjainkban gyakorolt pünkösdi szokás tehát egy régi hagyományra, szokásszerkezetre épült rá, de a már régóta meglévő szokáselemek (*égálja*, virágkoszorú, király, királyné, tánc stb.) mellett idővel, nagyrészt a 2000-es évektől, új szokáselemek is megjelennek, amelyek új tartalmakat hordoznak: 1995-től új elem a kard és vele együtt a testőr szerepköre, 2012-től a jogar, 2013-tól a királyi ruhák, 2017-től pedig az udvarhölgy személyével bővült a *királyi család*. Az udvari bolond szerepének bekerülése nem tisztázott.

A külföldről és a gyergyói környező falvakból csatlakozó, a csíksomlyói búcsújárásban ugyancsak részt vevő zárandokok jelenléte magával hoz egyéb változásokat is: a valamikori lokális népszokás interkulturális jellegűvé válik. A szokás keretként szolgáló búcsús zárandoklat szent útként tételeződik, amelyben megvalósul a profán szférából való kiszakadás. A búcsús út keretében helyet kapó népszokást tehát értelmezhetjük úgy is, mint a szent szférából való kiszakadást és profán karneváli cselekedetet.

Úgy gondolom továbbá, hogy a pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás szokása jól példázza az írás rítusokba való beépülését is. Az itt megjelenő változatos írásmód tanúskodik a közösség székely identitásáról. Funkcióját tekintve a szokásban az írás leginkább emlékállító, emlékmegőrző és rituális funkcióval bír. A szokásba beépülő írás felerősítette és kiegészítette az ünnep jelentőségét, valamint kitágította a rítusok tér- és időstruktúráját, illetve részt vesz a kommunikatív és a kulturális emlékezet megszerkesztésében.¹¹²

A fentiekben láthattuk, hogy a népszokás hangsúlyosan magában hordozza a lakodalom, a népi színjáték, a legényavatás, a rítus, a karnevál és az ünnep jellemzőit. Akár úgy is felfoghatjuk tehát mint műfajötvet, mely több műfaji kategóriába is besorolható.

Műfaji jegyei és saját benyomásaim alapján is a gyergyószárhegyiek pünkösdi szokását legegyszerűbben párosító játékként érdemes definiálni. A játéknak ez a szándéka nyíltan nem megfogalmazott, de hallgatólagosan mindenki számára nyilvánvaló, hogy a színjátszás egyik fő célja a fiatalok párválasztásának elősegíté-

112 Keszeg 2008. 130–131, 224.

se. A népszokás szimbolikus és játékos cselekményeinek tényleges jelentősége is van, ugyanis az ekkor lezajlott játékos eseményeket a későbbiekben, tehát a játékon kívüli valós életben is számontartják. Mindezáltal a párosító játékok társadalmi és lelki szükségletet elégítenek ki. Mindez arra mutat rá, hogy a fiatalok megválasztása határozottan *összeboronáló* és termékenységvarázsló funkcióval bír, lényegében a közösség megszervezi a fiatalok játékos lakodalmát: *„Akiből lett a király s a királyné legtöbbször mán három vagy négy éve is mán párok lettek. Itt vót például most az utolsó vót Ördög, Gáspár Béla leányát kérte meg, ök mán vagy háromszor es jártak búcsúra. A fiatalság nézték, hogy ezek többet jártak, ezt kell megválasztani, osztán koszorút csináltattak ugye s akkor szépen vót, no. S addig s addig, hogy mondom mán három van olyan, akik abból az alkalomból vótak pünkösdi királyok, s búcsúra jártak, hogy mán férj s feleség lettek. Tehát ez vót a menetnek, az egésznek a nyitja, hogy szép vót, jó vót, s a fiatalságot odavonzotta”*.¹¹³ Ez az esemény ünneplésre ad alkalmat, mely a bőség, gazdagság, egyenlőség, szabadság ideális jövőképeinek a mában való kifejeződése, mely állandó nevetéssel és vígsággal társul.¹¹⁴

A gyergyószárhegyi pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás 1950 előtt gyakorolt falubeli szokásváltozat forгатókönyve, kellékrendszere és funkciója által jól beleilleszkedik a Székelyföldön és az egész Magyarországon elterjedt szokásváltozatok sorába. Ezek a mágikus tavaszköszöntő játékok termékenységvarázsló, egészségbiztosító és hősválasztó funkcióval rendelkeztek.

A búcsús változat abba a szokásváltozatba illeszkedik, amely a próbatételekkel (például lóversenyekkel) egybekötött királyválasztást mutatja be, de ebben az esetben a próbatétel vallásos keretbe ágyazódik. Ilyen szempontból a hősválasztás a gyergyószárhegyiek számára több mint a személyek testi erejének vagy ügyességének felmérése: itt a kiválasztottaknak a fizikai megpróbáltatás mellett a lelki értékekben is elől kell járniuk. Tehát a búcsús változatban is tovább él a mágikus termékenységvarázsló és hősválasztó funkció, amely kiegészül a párválasztó, a rituális, a vallásos és az esztétikai funkciókkal. Ezt a változatot sajátos forгатókönyv és egyedi kódrendszer jellemzi.

A jövőre nézve, úgy vélem, érdekes kutatási témának ígérkezik a népszokás további fejlődésének, alakulásának nyomon követése, hiszen egy élő és folyamatosan alakulásban lévő népszokásról beszélünk. A gyergyószárhegyi pünkösdkirály- és pünkösdkirályné-választás tehát csoportidentitást kifejező, vidám, párosító, termékenységvarázsló ünnepség, melyben szívesen vesz részt a teljes gyergyószárhegyi székely faluközösség, egy reményteli jövőképet tartva szemé előtt.

¹¹³ 82 éves férfi, Gyergyószárhegy.

¹¹⁴ Bahtyin 1982. 103.

Szakirodalom

BALÁZS Lajos

2014 *Sorsfordulások rítusai a székely-magyaroknál II. Az én első tisztességes napom.* Csíkszereda: Pallas-Akadémia Könyvkiadó.

BALÁZS Márton (gyűjtése)

1942 *Adatok Háromszék vármegye néprajzához.* Sepsiszentgyörgy: Jókai Nyomda, 46–50.

BARABÁS László

1981 Hesspávázás és királynézás a Sóvidéken. In: *Népismereti dolgozatok.* Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 160–169.1998 *Forog az esztendő kereke. Sóvidéki népszokások.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó.2000 *Aranycsitkók, maszkurák, királynék.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó.2017 *Ünnepeink népi színháza.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó.

BARNA Gábor

1979 *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

P. BENEDEK Fidél

2000 *Csíksomlyó (Tanulmányok).* Kolozsvár: Szent Bonaventura, 381.

BOGATIRJOV, Pjotr Grigorjevics

1985a A viselet mint jel. In: Voigt Vilmos (szerk.): *A néphagyomány alakulása. Folcloristica 8.* Budapest: ELTE–Bölcsészettudomány Kar Folklore Tanszék, 81–90.1985b A morva–szlovák népviselet funkciói. In: Voigt Vilmos (szerk.): *A néphagyomány alakulása. Folcloristica 8.* Budapest: ELTE–Bölcsészettudomány Kar Folklore Tanszék, 91–181.

CSÁKY Elek

1895 Somogy megye lengyeltóti járásának néprajzi viszonyai. *Ethnographia* VI. 3. 227–229.

CSÁKY János

1895 A „pünkösdi király” választása Ugocsában. *Ethnographia* VI. 3. 226–227.

DÉGH Linda

1939 A magyar népi színjátékról. *Ethnographia* L. 1–2. 78–90.

DÖMÖTÖR Tekla

1964 A magyar néphit és népszokások. Kelet és Nyugat között. *Ethnographia* LXXV. 2. 189–197.1972 *Magyar népszokások.* Budapest: Corvina Könyvkiadó.1974 *A népszokások költészete.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

GAZDA Klára

1998 *A székely népviselet.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémiai Kiadó.

HALÁSZ Albert

1999 *Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken.* Lendva: Studio Artis Kiadó.

- HARMATH Lujza
1899 Nyárad menti székely népszokások. *Ethnographia*. X. 1. 44–47.
- HOPPÁL Mihály–JANKOVICS Marcell–NAGY András–SZEMADÁM György
1990 *Jelképtár*. Budapest: Helikon Kiadó.
- HOPPÁL Mihály–NIEDERMÜLLER Péter
1983 Társadalmi értékrend és szimbolikus kommunikáció. In: Hoppál Mihály–Niedermüller Péter (szerk.): *Jelképek–Kommunikáció–Társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből*. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 258–278.
- IPOLYI Arnold
1929 *Magyar Mythologia. II.* Budapest: Kiadja Zajti Ferencz, 53–57.
- JÓKAI Mór
1980 *Egy magyar nábob. I.* Kolozsvár: Dacia Könyvkiadó.
- JUHÁSZ Miklós
1994 A pütkösi király legrégebb okleveles emléke. *Ethnographia* LV. 1. 42–43.
- KESZEG Vilmos
2008 *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*. Néprajzi Egyetemi Jegyzetek 3. Kolozsvár: KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.
- BAHTYIN, Mihail
1982 *Francois Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- ELIADE, Mircea
1999 *Misztikus születések*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- MÓSER Zoltán
1998 *Május Pütkösd hava*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó.
- NIEDERMÜLLER Péter
1981 A szokáskutatás szemiotikai aspektusai. In: Hoppál Mihály (szerk.): *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 9*. Budapest: MTA Néprajzi Kutató csoport, 177–200.
- PETERDI László
1901 Pütkösd-járás. *Ethnographia* XII. 9. 416–417.
- POZSONY Ferenc
1997 *Az erdélyi szászok jeles napi szokásai*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó.
2000 *Adok nektek aranyvesszőt*. Dolgozatok erdélyi és moldvai népszokásokról. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó.
2000 Homoród menti magyar népszokások. In: Cseke Péter–Hála József (szerk.) *Homoród fűzes partján... Dolgozatok a Székelyföld és a Szászföld határvidékéről*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 243–256.
2006 *Erdélyi népszokások*. Egyetemi Jegyzet 1. Kolozsvár: KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.
2009 *Erdély népei. Szászok, örmények, székely szombatosok, cigányok*. Egyetemi

- Jegyzet 6. Kolozsvár: KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.
- 2015 *Háromszéki ünnepek. Dolgozatok háromszéki népszokásokról.* Kolozsvár: KJNT.
- RÁCZ János
- 2010 *Növénynevek enciklopédiája. Az elnevezések eredete, a növények kultúrtörténete és élettani hatása.* Budapest: Tinta. (A Magyar Nyelv Kézikönyvei, XIX.)
- RÉSŐ Ensel Sándor
- 2000 *Magyarországi népszokások.* Budapest: Osiris Kiadó.
- RÓHEIM Géza
- 1990 *Magyar néphit és népszokások.* Budapest: Athenaeum irodalmi és nyomdai R-T, 294–308.
- SÁGI Károly
- 1970 Magyar néphagyományok a második világháború katonáinak tudatában. In: Éri István (szerk.): *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 9.* Veszprém. 255–282.
- SEBESTYÉN Gyula
- 1906 A pünkösdi király és királyné. *Ethnographia.* XVII. 1. 32–43.
- SEEMAYER Vilmos
- 1937 Énekes népszokások Somogy és Zala vármegyéből. *Ethnographia.* XLVIII 1. 40–49. SZÉKELY László
- é. n. *Áldásos esztendő.* Kézirat. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság archívuma.
- SZENDREY Zsigmond
- 1940 A magyar népszokások ősi elemei. *Ethnographia.* LI. 3. 352–362.
- 1941 A tavasz, nyár és őszi ünnepekörökének szokásai és hiedelmek. *Ethnographia* LII. 3–4. 180–188.
- TÁNCZOS Vilmos
- 2006 *Folklórszimbólumok.* Egyetemi Jegyzet 2. Kolozsvár: KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.
- 2016 *Csíkсомlyó a népi vallásosságban.* Budapest: Nap Kiadó.
- TARISZNYÁS Márton
- 1982 *Gyergyó történeti néprajza. Tíz tanulmány.* Budapest: Kriterion Könyvkiadó.
- TÁRKÁNY Szücs Ernő
- 1981 *Magyar jogi népszokások.* Budapest: Gondolat Kiadó.
- TÁTRAI Zsuzsanna–KARÁCSONY Molnár Erika
- 1997 *Jeles napok, ünnepi szokások.* Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- TÖTSZEGI Tekla
- 2009a A vasárnapi idő körülhatárolása a fiatal lányok viselete által (Méra). In:

- Keszeg Vilmos–Pozsony Ferenc–Tötszegi Tekla (szerk.): *A fiatalok vasárnapja Európában*. Kolozsvár: KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 118–128.
- 2009b *A mérai viselet változása a 20. században. A mérai magyar viselet és kontextusai*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó.
- TURNER, Victor
2002 *A rituális folyamat*. Budapest: Osiris Kiadó.
- UJVÁRY Zoltán
1997 *Népi színjátékok és maszkos szokások*. Debrecen: Multiplex Media.
- VEREBÉLYI Kincső
1993 Májusfa, zöld ág. In: Uő: *A hagyomány képei. Folklor és Etnográfia* 74. Debrecen, 147–152.
- 2004 Ünnepek. In: Pócs Éva (szerk.): *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 13–20.
- 2005 Növények a magyar népszokásokban. In: Zsigmond Győző (szerk.): *Növények a folklórban*. Bukarest: Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, 25–37.
- 2010 Hogyan értelmezhetők a rítusok? In: Barna Gábor–Gyöngyössy Orsolya (szerk.): *Rítus és ünnep*. Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 15–29.
- VISKI Károly
1942 *A hagyomány tárgyai*. In: Győrffy István–Viski Károly: *A Magyarság néprajza II*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 345–338.

CRAIUL ȘI CRĂIASA RUSALIILOR LA LĂZAREA, 1947–2019

Studiul prezintă un obicei popular rar, de tip revival, adică alegerea craiului și crăiței de Rusălii la Lăzarea. Pe lângă datele istorice autoarea analizează asemenea variante locale ale obiceiului, care până în anul 1949 au fost elemente vii ale folclorului din Lăzarea (varianta din sat și varianta de pelerinaj), apoi din 1991 au fost revitalizate, însă doar versiunea de pelerinaj. Cu ocazia descrierilor autoarea analizează în detaliu utilizarea simbolică a obiectelor în cadrul variantelor, dimensiunile spațiale și temporale, rolurile și textele din cadrul obiceiului. În final formulează întrebarea: oare în ce gen(uri) poate fi inclus acest obicei?

THE WHITSUN KING AND QUEEN AT LĂZAREA, 1947–2019

The study presents a folk custom which is quite rare today, a revival, the election of the Whitsun king and queen in the village of Lăzarea. Besides historical data, the author analyzes such specific local variants of the custom, which had been in use until 1949 (a village and a pilgrimage variant), then in 1991 were resurrected, but only the pilgrimage version of it. During the descriptions the author analyzes in detail the symbolic use of objects in the variants, but also the spatial and time dimensions, the roles and texts of the custom. Finally she formulates the question: in what genre(s) could be this folk custom included?